

Rokuan luontorastit

Elämää metsän siimeksessä

METSÄHALLITUS

Sisällys

Rokua	3	Nouse ylös, että vanhus pääsee maate!	15
Luontorastit	3	Kettu ja kalastaja	15
Kartta	4	Tehtäviä ja leikkejä	16
Elämää metsän siimeksessä	5	Tarkkailua	16
Eläimet	5	Kuunnelkaa	16
Eläinten talvi	5	Taideteos	17
Karhu	6	Kertomus	17
Kettu	7	Tunnistaminen	17
Näätä	8	Mikä eläin?	17
Kärppä	9	Eläinten nimet	17
Orava	9	Tunnista jäljet	17
Metsäjänis	10	Eläinten jäljet	17
Hirvi	11	Pikkueläimet	18
Metsäkauris	12	Luonnonesineiden kerääminen	18
Tarinoita	13	Käpyjen keruu	18
Metsän väki	13	Kasvien tunnistus	18
Metsän kuningas, Tapio	13	Karttaluonnos	18
Mielikki, metsän valtiatar	13	Havaintojen teko	18
Hiiden väki	14	Avojaloin	18
Maahiset	14	Lauluja	19
Herättäjät	14	Lähteet	20

Rokuan luontorastien materiaali on tuotettu Metsähallituksen Pohjanmaan luontopalveluissa.

Teksti: Vesa Krökki, Anu Hilli
Piirroukset: Juha Ilkka
Tekstin taitto: Jaana Hietala

Rokua

Rokuanvaaran erikoislaatuinen maisema muodostui jääkauden jälkeen. Harju muodostui jäätikköjokien kuljettamasta ja kasaamasta aineksesta. Aluksi se kohosi saarena avovedestä ja joutui veden ja tuulen muovauksen kohteeksi. Syntyneet dyynit, rantavallit ja rantatasanteet ovat nykyisinkin nähtävissä metsän ja muun kasvillisuuden peittämänä. Rantavallit, jotka sijaitsevat eri korkeuksilla Rokuanvaaran rinteillä, kuvaavat Itämeren eri vaiheiden rantojen sijainnin.

Tuuli on muovannut harjun hiekkaan laajoja kaaridyyniä. Rokuanvaaran laaja dyynialue syntyi noin 9000 vuotta sitten. Supat eli syvät harjukuopat ovat luontainen osa Rokuan maisemaa. Ne syntyivät jääkauden aikana harjunhiekkaan hautautuneiden jäälohkareiden sulaessa. Suomen syvin suppa, Syvyyden kaivo, sijaitsee Pookivaaran kupeessa.

Rokuan alueen eläimistö ja kasvillisuus koostuu tyypillisestä karujen metsien lajistosta. Jäkälää kasvat kuivat kangasmetsät ja karukkokankaat ovat alueen yleisimmät metsätyypit. Metsät ovat aika nuoria, sillä metsäpalot ja hakkuut ovat vaikuttaneet puustoon. Ai-

noat täysi-ikäiset metsiköt sijaitsevat kansallispuiston alueella, jossa yhtenäinen poronjäkälamatto peittää maanpintaa antaen maisemalle ainutlaatuisen ilmeen. Puiston ulkopuolella palleroporonjäkälää on kerätty koristejäkäläksi jo 1920-luvulta lähtien.

Kasvillisuuden erikoispiirteinä on kielon kasvamien karuilla hiekkarinteillä jäkälän seassa. Alueella tavataan myös kangasajuruohoa sekä lapalumijäkälää. Kenttäkerroksessa ovat yleisimpiä varpukasvit: kanerva, variksenmarja ja puolukka. Pohjakerros koostuu pääasiassa jäkälistä ja sammalista. Jäkälistä tyypillisimpiä ovat harmaa ja valkea poronjäkäla, palleroporonjäkäla sekä hirvenjäkälat.

Leppälintu on tyypillinen näky alueen linnustossa. Kuikan, silkkiuikun, liron ja valkoviklon voi tavata suppajärvillä ja -lammilla. Käpytikka, palokärki ja tiaiset ovat myös talvella nähtäviä lajeja. Rokualta metso löytää hakomismäntynsä ja erämaiden lintu, korppe, rauhallisen elinpiirinsä. Nisäkkäistä näätä, kärppä, orava, jänis ja hirvi viihtyvät Rokuanvaaran karussa elinympäristössä. Myös metsäkauriin voi tavata.

Luontorastit

Rokuan alueella on yhdeksän luontorastia, jotka koostuvat maastossa sijaitsevista luontotauluista sekä erillisistä, alueen oloista kertovista oheismateriaaleista. Materiaalit ovat Metsähallituksen internetsivuilla osoitteessa www.luontoon.fi/oppimaan/rokua. Ne voi tulostaa sieltä yksi kerrallaan.

Oheismateriaalit sisältävät useampia osia: tiedollisia lukupaketteja, satuja ja tarinoita sekä erilaisia leikkejä ja tehtäviä. Tiedollisesta lukupaketista saa syvällisempää tietoa alueesta, sadut ja tarinat on tarkoitettu viihdyttäväksi osaksi, leikit ja tehtävät auttavat syventämään saatua tietoa ja luomaan elämyksiä alueella liikkujille.

Luontorastin aihe

Ahdin valtakunta
Elämää metsän siimeksessä
Hetki hiljaisuudelle
Jäätikön jäljet
Kansallispuiston kätköissä
Metsän lintuja
Palovartijan painajainen
Palokärjen poluilla
Tervan tuoksua ja kavioiden kopsetta
On the Emperor's Tour

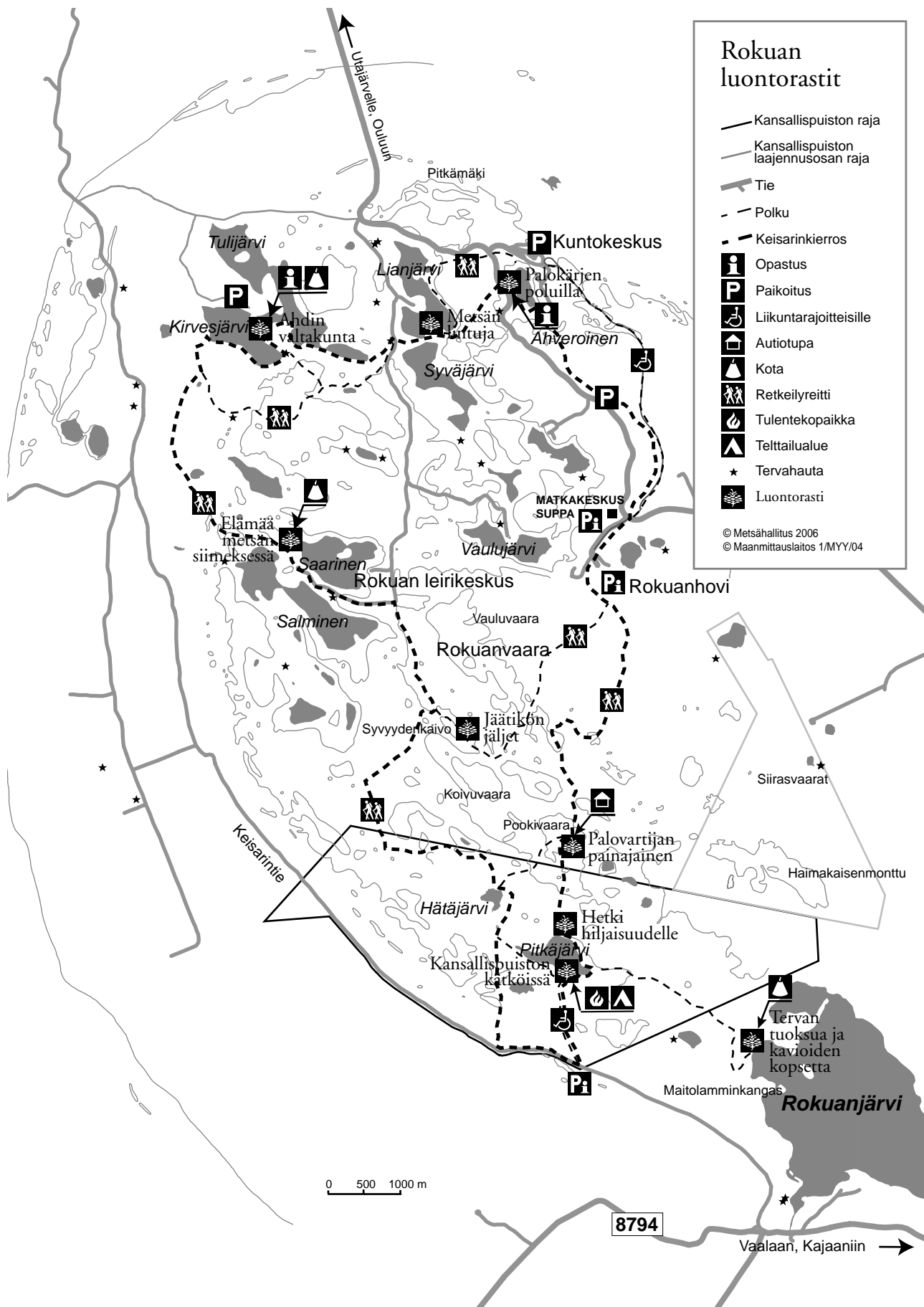
Ennen retkelle lähtöä voit suunnitella retkelle työjärjestyksen, jonka mukaan etenet. Mitään tiukkoja aikatauluja ei useinkaan kannata retkelle suunnitella, vaan etene suunnittelemasi ohjelman mukaan niin kauan kuin se tuntuu sopivalta.

Retkesi aikana voit hyvin käydä useammalla kuin yhdellä luontorastilla, sillä täällä etäisyydet eivät ole kovinkaan pitkiä. Rokuaalla liikuttaessa tulee kuitenkin aina ottaa huomioon se, että alueen luonto on erittäin herkkää. Liiku siis alueella vain merkittyjä polkuja pitkin.

Luontorastin paikka

Kirvesjärven kota
Saarisen kota
Pitkäjärven pohjoisranta
Syvyyden kaivo
Pitkäjärven nuotiopaikka
Lian- ja syväjärven välinen kannas
Pookivaaran laella
Ahveroisen ranta
Rokuanjärven kota
englanninkielinen kooste luontorasteista

Rokuan luontorastit

- Kansallispuiston raja
- Kansallispuiston laajennusosan raja
- Tie
- Polku
- Keisarinkierros
- Opastus
- Paikoitus
- Liikuntarajoitteisille
- Autiotupa
- Kota
- Retkeilyreitti
- Tulentekopaikka
- Telttailualue
- Tervahauta
- Luontorasti

© Metsähallitus 2006
© Maanmittauslaitos 1/MYY/04

0 500 1000 m

8794

Vaalaan, Kajaaniin →

Elämää metsän siimeksessä

Tervetuloa Saarisen kodan luontorastille. Tämän rastin pääteemana ovat eläimet, joiden tiedetään asustavan Rokuan alueella. Tällä rastilla samoin kuin kaikilla muillakin Rokuan alueen luontorasteilla on kaksi puolta, tiedollinen ja viihdyttävä. Täällä voit lukea

Eläimet

Suomen kaikista tunnetuista kasvi- ja eläinlajeista lähes puolet on hyönteisiä, niitä on määritetty peräti 19 500 lajia. Lisäksi Suomessa on sellaisia hyönteislajeja, joita ei ole vielä löydetty. Nisäkkäiden osuus kaikista lajeista on vaivaiset 0,15 %, lukumääränä se tekee vain 64 lajia. Mutta silti eläimistä puhuttaessa tulee ensimmäiseksi mieleen joku suuri maaeläin kuten karhu, harvalla mieleen juolahtaa esimerkiksi tukkimiehen-täi, joita on kuitenkin lukumääräisesti huomattavasti enemmän kuin karhuja, ja joita on huomattavasti helpompi nähdä luonnossa. Karhuja useimmat ihmiset näkevät vain eläintarhoissa tai television ruudulla.

Useimmille meistä suuret eläimet ovat kuitenkin huomattavasti kiinnostavampia kuin hyönteiset. Tämä johtuu siitä, että useimmat hyönteiset ihminen kokee jokseenkin yhdentekeviksi, mutta suuriin eläimiin ja niiden kohtaloihin on helppo samaistua, niitä ei voi ohittaa olankohautuksella. Suuria eläimiä kohtaan on monenlaisia tunteita, niitä vihataan, pelätään, kunnioitetaan ja rakastetaan.

Tässä materiaalissa esitellään muutamia alueelle luonteenomaisia eläimiä, joitakin on runsaammin kuin toisia ja joistakin, kuten karhusta on olemassa vain paikallisten vakuutus niiden olemassaolosta. Helpoimmin näistä eläimistä törmäätte oravaan, muiden näkemisessä täytyy olla jo hieman enemmän onnea mukana, koska ne pääsääntöisesti karttavat ihmistä ja liikkuvat lähinnä ilta- ja yöaikaan.

Eläinten talvi

Talvesta selviytyäkseen eläimet tarvitsevat ennen kaikkea energiaa. Useimpien nisäkkäiden ruumiinlämpö on noin 37 astetta ja vaihtelut tästä noin 2 astetta. Talven kylmyydestä selviytymiseen on periaatteessa kolme mahdollisuutta: 1) pysyä aktiivisena läpi talven ja varmistaa riittävä ravinnon saanti, 2) nukkua kevyttä talviunta tai 3) horrosta.

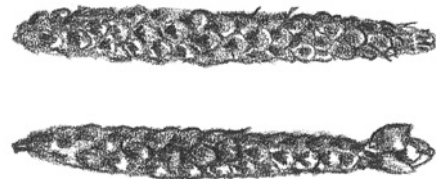
Nisäkkäitä suojaa kylmyydeltä turkki, jossa erityisesti tiheä aluskarva on tehokas lämmöneristin. Parhaita esimerkkejä tuuheista talvivarustuksista on naalin turkki, joka peittää eläimen jalkapohjia myöten niin tehokkaasti, että eläin kestää –70 asteen pakkasia ja aloittaa ylimääräisen lämmöntuotannon vasta noin

metsän eläimistä ja niiden tavoista sekä tutustua luonnon kiertokulkuun pelien, leikkien ja harjoitusten avulla. Lisäksi materiaalista löytyy myös kertomuksia metsän muiden eläjien, kuten hiiden ja Tapion tavoista. Toivottavasti viihdyt.

–40 asteen pakkasessa. Tunturisopuli, toinen yhtä pohjoinen laji, tarvitsee lisälämpöä jo ilman lämpötilan laskiessa +15 asteen alapuolelle. Niinpä sopulin selviytymisstrategia poikkeaa naalin omaksumasta: sopuli viettää talven käytävissään lumipeitteen suojassa ravintonaan mm. sammaleet ja juuret.

Karvapeitteen lisäksi tehokkaimpia keinoja lämpöhäviön minimointiin on suojaautuminen tai hakeutuminen ilmastollisesti edullisempaan maisemaan. Porot siirtyvät tuntureilta metsiin, majava asustaa talvella pesässään syöden jään alle varastoimaansa ruokaa, ja päästäiset ja myyrät liikkuvat lumen ja maanpinnan rajaan tekemissään käytävissä suojassa talven viimoilta.

Monet nisäkkäät varastoivat ruokaa talveksi. Orava kätkee siemeniä ja pähkinöitä ja löytää ainakin osan niistä talven mittaan. Myyrät varastoivat kasvikunnan tuotteita ja esimerkiksi vesimyyrä siirtyy talveksi kuivempaan ympäristöön ja tallentaa käytäviinsä mm. juureksia ja perunoita.

Metsämyyrän jäljiltä kuusenkävyt ovat siistejä.

Talveen täytyy varautua ennakolta, ja pohjolan eläimet varastoivat elimistöönsä ylimääräistä rasvaa kesän ja syksyn mittaan. Kaikki nisäkkäämme varastoivat riippumatta siitä viettävätkö talven aktiivisina (mm. hirvi, rusakko, näätä, päästäiset), kevyessä talviunessa (karhu, mäyrä, supikoira), vaiko syvässä horroksessa (siili, lepakot, koivuhiiri, tammihiiiri). Horrostajilla on tavallisen rasvakudoksen ohella tärkeä ns. ruskea rasvakudos, joka tuottaa lämpöä. Rasvojen polttaminen tuottaa paljon vettä, mikä on horrostamisajan vesitalouden kannalta tärkeää. Viettämällä talviajan horroksessa säästää huomattavan paljon energiaa. Esimerkiksi lepakko säästää horrostamalla +2-asteisena

jopa 98 prosenttia siitä energiasta, joka siltä kuluisi normaalissa ruumiinlämmössä.

Talviuneen vaipuminen on myöskin tapa säästää energiaa. Karhun ja mäyrän lämpötila laskee muuttaman asteen, mikä säästää paljon energiaa. Nukkuva karhu kuluttaa vuorokaudessa 200-300 g varastoimiinsa rasvoja ja aineenvaihdunta on sopeutunut kuona-aineiden sisäiseen kierrätykseen, joten karhu ei horrostajien tavoin eritä talvella edes virtsaa.

Karhu (*Ursus arctos*)

Rakkaalla lapsella on monta nimeä. Tämä vanha sanonta pätee hyvin karhun kohdalla, jolla on todella paljon erilaisia kutsumanimiä. Karhua kutsutaan mm. kontioksi, mesikämmeneksi ja nalleksi. Karhu on myöskin valittu Suomen kansalliseläimeksi.

Suomessa karhuja tavataan eniten itärajan läheisyydessä Kaakkois-Suomesta Lappiin, Savossa ja Keski-Suomen erämaa-alueilla Suomenselällä, mutta yksittäisiä karhuhavaintoja on suurimmasta osasta Suomea. Utajärvenkin alueella on nähty karhuja ja ainakin yhden yksilön väitetään pitävän alueella myös talvipesää.

Karhu on perusluonteeltaan yö- ja hämäräeläin, mutta se voi olla liikkeellä päivisin. Jos karhu on kylläinen, se lepäilee, nälkäisenä se voi etsiä ruokaa kirkkaassa päivänvalossakin. Kesäaikaan karhu vetäytyy varjoon suojaan päivän kuumuudelta tai voi mennä viilentymään suorimpeen tai veteen.

Karhu on kaikkiruokainen. Sille on tärkeintä, että ruokaa on saatavilla riittävästi. Keväällä se voi etsiä esiin vanhoja haaskoja, jahdata suurriistaa kuten hirvieläimiä, ja lumiolosuhteiden salliessa syödä ensimmäisiä esiin tulevia muurahaisia tai ylitalvisia marjoja. Muurahaiset ovat hyvä valkuaisainelähde kesälläkin,

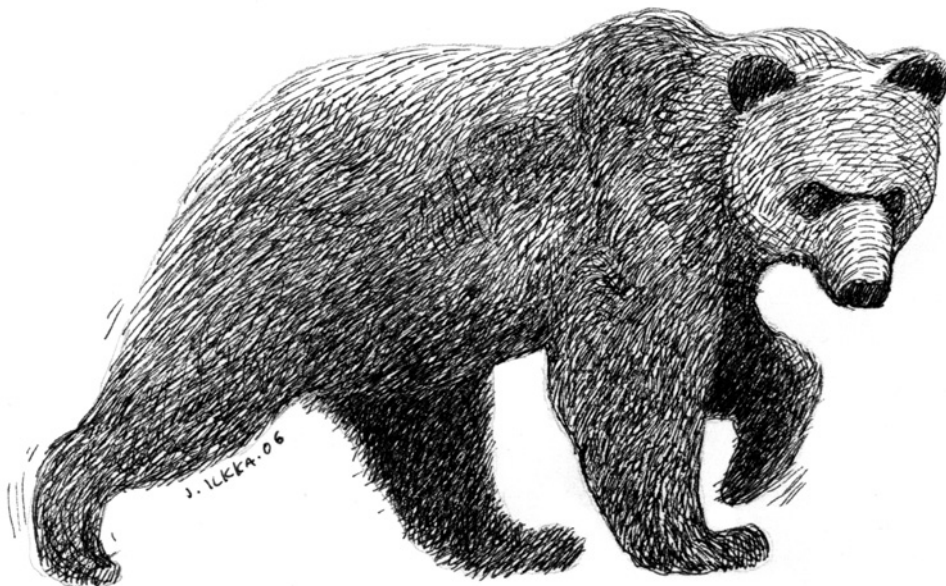
mutta muutoin karhu pyrkii saamaan tukevampaa eläinravintoa kuten hirvieläinten vassoja, lintuja ja niiden munia sekä kimalaisia, mehiläisiä ja ampiaisia, joiden pesiä se kaivaa esiin maasta tai käy vierailulla hunajatarhoilla. Syksyllä marjat – variksenmarjat, mustikat ja hillat ovat pääravintoa.

Loppukesästä karhu käyttää suurimman osan vuorokaudesta syömiseen. Aikaa kuluu, koska karhun pääravinnossa variksenmarjoissa, mustikoissa ja hilloissa ei ole kovin paljon energiaa ja ne ovat pieniä ja hitaita kerätä. Karhun vararavinnon syönti päättyy yleensä paastoon n. 1 kk ennen talvipesään menoa, kun ruoka luonnostakin vähenee. Paastokausi valmistaa suoliston taviunille. Suoli tyhjenee ennen pesään menoa.

Talvehtiva karhu ei syö, juo eikä ulosta talviunen aikana. Vaikka suolisto on tuolloin pääsääntöisesti levossa, sen seinistä irtoaa kuitenkin suolinukkaa ja eritteitä. Nämä kasautuvat peräsuolella eritepotykyksi, jota erämiehet kutsuvat ”pihkatapiksi”. Sillä on läpimittaa kolmesta viiteen senttiä ja pituutta 35-45 senttiä.

Talviuni on karhun keino säästää energiaa. Karhun ruuansulatus ei ole yhtä tehokas kuin märehitjoiden tai jänisten, jotka saavat tarvitsemansa ravinnon talvella puun kuoria kaluamalla. Toisaalta karhu ei ole kovin näppärä metsästäjä, vaan se syö lähinnä haaskoja, joita ei yleensä koskaan ole tarpeeksi.

Talviunta nukkuva karhu ei ole herkkäuninen. Se nukkuu useimmiten kyljellään ”kerällä” ja saattaa talven mittaan nostaa päätä ja höristellä korviaankin, mikäli pesän lähellä kuuluu outoja ääniä. Mikäli ympäristö on rauhallinen, karhu voi nukkua lähellä asutustakin. Yleensä karhu ei poistu pesästään talven aikana. Rasvaravinnon loppuminen tai leuto sää voivat joskus herättää karhun kesken unien. Todennäköisin

”herätyskello” on pesään tihkuva lumen sulamisvesi. Joskus uninen karhu joutuu siirtymään esim. kuusen alle ns. korjuupesään varsinaiseen pesään tippuvia vesiä suojaan. Satava lumi peittää nopeasti karhun jäljet ja talviuni voi rauhassa jatkua.

Talviunen kesto vaihtelee talven pituuden mukaan. Se alkaa tavallisesti loka-marraskuussa ja päättyy maaliskuuhun. Korkeasaaren eläintarhassa, missä karhuilla on sisämajoitus, karhut nukkuvat vain satunnaisesti esim. muutaman viikon. Tosin ne ovat selvästi uneliaita talvisaikaan.

Heräävä karhu saattaa maata hiljaa liikkumatta ja raotella silmiään parikin päivää. Noustuaan se jaloittelee kevyesti pesän lähistöllä. Se saattaa piehtaroida, raapia puita ja hajottaa puupötkelöitä virkistykseen. Ruokahalukin herää paaston jälkeen vasta vähitellen. Viikon kuluttua heräämisestä karhu voi viettää ulkona useita tunteja ja kuljeskella jo parinkymmenen kilometrin päivämatkoja. Karhun pennut sen sijaan saattavat ”karata” pesästä ennen kuin emo on herännyt ja leikkiä keväturingossa pesän edustalla.

Oravan kokoiset pennut painavat syntyessään 230-280g. Ne ovat sokeita, ohuen karvan peittämiä ja hampaattomia. Maitohampaat puhkeavat n. 7 viikon ikäisille ja rautahampaat 5 kuukauden iässä. Karhuemon maidon rasvaprosentti on yli 10%, lehmän ja ihmisen maidon n. 3.6%. Karhun pennut painavat ensimmäisen kesänsä lopussa n. 25 kg ja toisen kesän lopussa n. 50 kg. Pennut seuraavat emoaan tavallisesti kaksi kesää.

Karhu lyhyesti

Koko:	uroksen paino 100-230 kg, naaraan 60-70 kg, pituus 1,3-2,5 m, säkäkorkeus 0,9-1,3 m
Tuntomerkit:	suuri, lyhythäntäinen ja -korvainen kanta-astuja, väri mustasta vaaleanruskeaan
Elinikä:	10-15 vuotta, tarhassa jopa 40 vuotta
Viholliset:	ihminen
Lisääntyminen:	1-3 poikasta tammi-helmikuussa, joka toinen tai kolmas vuosi
Ravinto:	kaikkiruokainen

Kettu (*Vulpes vulpes*)

Kettua pidetään usein varovaisuuden, viekkauuden ja viisauuden vertauskuvana, jolle ei löydy vertaista koko eläinkunnasta. Sillä onkin eräänlainen suosikkiasema ihmisten keskuudessa ja siinä halutaan nähdä monia sellaisiakin piirteitä, mitä siinä ei todellisuudessa ole. Kettu on kuitenkin kenties älykkäin kaikista petoeläimistämme. Kansantarinoissa kettu selviää yleensä kaikenlaisista hankalistakin tilanteista viekkauudellaan. Ketun kutsumanimiä ovat Mikko, Mikko Repolainen ja Mikko Mielevä.

Ketun levinneisyysalue kattaa koko Euroopan, Pohjois-Afrikan ja Aasian. Suomessa kettuja vaeltelee kaikkialla. Yleissääntönä revon elinympäristöille voidaan pitää sitä, että missä on ruokaa, siellä on yleensä myös kettuja. Yksilötiheys on erämaissa vähäisempi kuin asutuilla alueilla, sillä ihmisen toiminta tuottaa ravintoa myös ketuille. Kettu on sopeutunut suurien petoeläimien paremmin ihmisen muokkaamaan ympäristöön.

Suurimmat Suomessa tavatut ketut ovat painaneet noin kahdeksan kiloa. Suurin Ruotsissa tavattu repo on painanut 12,4 kg. Norjassa on väitetty saadun saaliiksi kettu, joka olisi painanut 21,3 kg, mutta tässä tapauksessa täytyy jo miettiä liioittelun mahdollisuutta, sillä ketun normaalipaino on noin 5-8 kg. Sääntönä voidaan pitää, että eteläisen Suomen ketut painavat enemmän kuin pohjoisen. Kettu voi iäkkäimmillään elää noin 14-vuotiaaksi.

Ravinnokseen kettu käyttää pääasiassa eläinkunnan tuotteita kuten jäniksiä. Lukumääräisesti runsaimmin ravinnossa esiintyvät pikkujyrsijät, myyrät ja hiiret. Kolmas tärkeä ravintokohde ovat haaskat ja erilaiset jätteet. Myöskin kaloilla ja riistalinnuilla on toisinaan huomattavaakin merkitystä revon ravintona. Kettu käyttää ravinnokseen myöskin sammakoita, sisiliskoja ja käärmeitä. Hyönteisetkin ovat kesäaikaan säännöllisesti sen ruokalistalla, niiden pyydystäminen on varsinkin poikasten mielipuhua. Kesäaikaan

ruokalistalle kuuluvat myöskin marjat ja hunaja. Voi-
daankin sanoa, että kettu on todella kaikkiruokainen.
Kaikkiruokaisuudestaan huolimatta kettukin joutuu
toisinaan, varsinkin talvisaikaan näkemään nälkää.

Ketun vihollisia ovat ihminen, susi, ilves ja kotka.
Lisäksi huuhkaja verottaa poikasia. Avomaastoon jou-
tuessaan kettu on melko avuton vihollisiaan vastaan.

Kettu lyhyesti

Koko:	paino n. 5 kg (vaihteluväli 3-8 kg), pituus 60-85 cm, häntä 35-55 cm, säkäkorkeus 35-40 cm
Tuntomerkit:	turkki punaruskea, kaula, vatsa ja hännänpää valkeat
Elinikä:	14-15 vuotta
Viholliset:	ilves, susi, kotka, huuhkaja, ihminen
Lisääntyminen:	3-8 pentua touko-kesäkuussa
Ravinto:	pikkujyrsijät, jänikset, linnut, lin- nunmunat, sammakot, käärmeet, hyönteiset, haaskat, jätteet, marjat, hunaja

Näätä (*Martes martes*)

Näätä tavataan melkein kaikilla Euraasian lauhkeil-
la vyöhykkeillä. Suomessa näätä on nykyisin levinnyt
koko maahan, puuttomia tunturialueita lukuun otta-
matta. Sen tyypillisintä maisemaa ovat havumetsät,
mutta sitä tavataan myös lehtipuuvaltaisissa sekapuu-
metsiköissä.

Näätä suosii vanhoja tiheähköjä metsiä, esimerkiksi
luonnon- ja kansallispuistoja, joissa suurten petäjien
joukossa on keloja, pystykantoja ja tiheikköjä. Aukeita
maisemia kuten tunturipaljakkoita, laajoja soita ja jään
peittämiä järvenselkiä se karttaa.

Näätä liikkuu pääasiassa yöllä ja hämärässä, mutta
toisinaan yöllisen saalistuksen epäonnistuttua sen voi
tavata jäniksen ajossa keskellä hämärää talvipäivää.

Ravinnokseen näätä käyttää talvisin pääasiassa ni-
säkkäitä, joista tärkein on orava, seuraavina tulevat jä-
nis, myyrät ja piisami. Myöskin linnut ja niiden mu-
nat ovat sen haluttua ravintoa. Lisäksi syksyisin näätä
syö myös marjoja, joista se on mieltynyt varsinkin
mustikkaan. Se pyytää pikkunisäkkäitä säikäyttämällä
ne ensin liikkeelle hyppimällä mättäikössä, jossa se on
havainnut saaliinsa. Näätä sohii mätästä kypälillään
kuten kissat leikkiessään urahdellen samalla. Tämän
jälkeen se säntää äkkiä toiseen paikkaan, jossa se odot-
taa kun säikähtänyt myyrä säntää pakosalle, singah-
taakseen tämän niskaan.

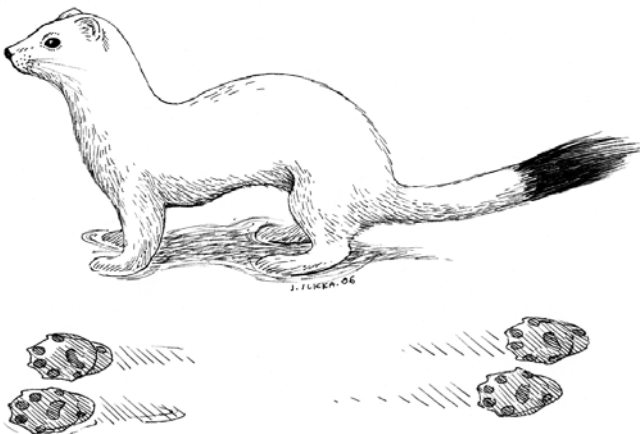

Näätä lyhyesti

Koko:	uroksen paino n. 1,4 kg, naaraan n. 0,9 kg, pituus 42-56 cm, häntä 20-30 cm, säkäkorkeus n. 15 cm
Tuntomerkit:	keskiselässä tumma juova, keltainen kurkku ja rinta, kuonon kärkeä kohti suipeneva vartalo
Elinikä:	8-10 vuotta
Viholliset:	kettu, huuhkaja, kotka, ihminen
Lisääntyminen:	3-5 poikasta toukokuussa
Ravinto:	orava, jänis, myyrät, piisami, linnut, linnunmunat, hyönteiset, marjat, sienet

Kärppä (*Mustela erminea*)

Kärppä on levinnyt koko maahan, etelärannikolta aina lapin perukoille asti. Sitä tavataan monilla pienillä saarillakin, jonne se on tullut jäätä pitkin. Kärppää voi tavata kaikkialla, missä vain sen pääravintoa, pikkujyrsijöitä, on riittävästi saatavilla.

Kärppän ravinnossa pikkunisäkkäillä on varsin suuri osa. Tärkeimpiä saaliseläimiä ovat vesi-, metsä- ja peltomyyrät sekä orava ja päästäiset. Tilapäisesti kärppän tiedetään syövän myös lintuja ja niiden munia, sammakoita, matelijoita ja kaloja. Kesällä se käyttää ravinnokseen lisäksi hyönteisiä ja marjoja, joista mustikka on suosituin. Kärppän päivittäinen ravinnontarve vastaa noin neljäsosaa sen ruumiinpainosta, tämä tarkoittaa uroksella noin 70-80 g.

Kärppä on yöeläin, joka alkaa liikehtiä jo hämärän laskeutuessa. Aamun valjetessa se palaa lepopaikkaansa, joka voi sijaita mitä erilaisimmissa paikoissa aina halkopinosta linnunpönttöön. Kärppän voi nähdä liikkuvan myöskin päiväsaikaan, mikä johtunee sen uteliaisuudesta.

Kärppällä on tavallisesti 4-8 poikasta. Suurimmat tavatut poikueet ovat olleet 14 poikasen koksia. Vastasentyneet poikaset ovat täysin sokeita ja avuttomia. Syntyessään ne painavat 5-6 g.

Kärppän luontaisia vihollisia ovat kettu, näätä, kotka, kanahaukka, korppi, huuhkaja ja muutkin pöllöt. Kärppä on kuitenkin varsin nopea eläin, joten se joutuu varsin harvoin saalistajiensa kynsiin.

Kärppä lyhyesti

Koko:	uroksen paino n. 200 g, naaraan n. 110 g (vaihteluväli 90-450 g), pituus 16-29 cm, häntä 7,5-12 cm
Tuntomerkit:	musta hännänpää, solakka ruumis, kesällä kyljet ja selkä punertavan ruskeita, vatsa vaalea, karvapeite talvella valkea lukuunottamatta mustaa hännänpäätä
Elinikä:	5-7 vuotta, jopa 10 vuotta
Viholliset:	kettu, näätä, petolinnut
Lisääntyminen:	yleensä 4-8 poikasta
Ravinto:	pikkunisäkkäät, linnut, linnunmunat, kalat, hyönteiset, marjat

Orava (*Sciurus vulgaris*)

Oravaa tavataan kaikkialla pohjolassa, missä vain on havupuita. Oravasta on monin paikoin tullut suosittu johtuen sen liikkumisesta päiväsaikaan ja viihtymisestä myös ihmisasutuksen lähellä.

Ravinnokseen orava käyttää pääasiassa kuusen siemeniä, huonoina kuusenkäpyvuosina orava joutuu turvautumaan männyn siemeniin. Orava syö tunnissa keskimäärin 24 männyn käpyä, vatsan täyttämiseen sillä menee keskimäärin kolme tuntia. Kuusen käpyjä syödessään sillä menee enemmän aikaa, koska käpy on isompi, mutta vastaavasti vatsa täyttyy nopeammin. Syksyisin myös sienet ovat tärkeä ravinnonlisä. Lisäksi oravat voivat syödä kukkia, marjoja ja hedelmiä sekä vihreitä kasvinosia ja nilaa. Eläinkunnasta se syö hyönteisiä ja toukkia sekä linnunmunia ja poikasia. Oravat vierailevat varsin usein myöskin lintulaudoilla syöden pähkinöitä, siemeniä ja muuta linnunruoaksi tarkoitettua.

Oravaa käyttävät ravinnokseen useat maapedot ja petolinnut, joista näätä ja kanahaukka ovat sen tärkeimmät saalistajat. Ihminen on muun muassa käyttänyt oravan nahkaa maksuvälineenä. Turkiseläimenä sen merkitys on ollut melko vähäinen.

Orava lyhyesti

Koko:	paino n. 270 g (vaihteluväli 200-450 g), pituus 18-24 cm, häntä 14-20 cm
Tuntomerkit:	pitkä musta tai punainen häntä, korvissa pitkät kärkitupsut, karvapeite ruskea, talvella harmaa
Levinneisyys:	yleinen koko maassa
Elinikä:	tarhassa 8-12 vuotta, luonnossa harvoin edes 5 vuotta
Viholliset:	kanahaukka, näätä, ihminen
Lisääntyminen:	2-5 poikasta 1-3 kertaa vuodessa
Ravinto:	kuusen (joskus myös männyn) siemenet, sienet, marjat, kuusen silmut, puiden kuori, hyönteiset, linnunmunat ja -poikaset, pähkinät

Metsäjänis (*Lepus timidus*)

Metsäjänis on levinnyt kaikkialle Suomeen, Suomenlahden saarilta aina Lapin pohjoisimpiin osiin asti. Metsäjäniksen tyyppillisin elinympäristö on metsämaasto, mutta jänikset ruokailevat mielellään metsien reunamilla, joissa on tarjolla runsaasti lehtivesää. Talvisin se suosii haavan ja pajun kuoria ja oksia, mutta niiden puuttuessa sille kelpaa myös koivu. Kesäaikaan ravinto koostuu pääasiassa erilaisista heinistä ja ruohoista.

Tarhaolosuhteissa metsäjänis voi elää yli 13 -vuotiaaksi, mutta luonnossa näin pitkäikäisiä jäniksiä tuskin tapaa. Täysikasvuinen metsäjänis painaa keskimäärin 2,5–3,5 kg. Suurikokoiset urokset voivat painaa jopa yli 5 kg. Jäniksen pituus kuoron kärjestä hännän päähän on 50-60 cm. Kesällä metsäjäniksen puku on ruskea, talvella valkoinen tai vaalean harmaa lukuun ottamatta mustia korvan kärkiä. Sukulaisestaan rusakosta metsäjäniksen erottaa koon perusteella, rusakko on kookkaampi kuin metsäjänis. Rusakko ei myöskään vaihda valkoista talvikarvaa kuten metsäjänis.

Naaras kantaa seitsemän viikkoa, syntyessään poikaset ovat täysin karvapeitteisiä ja liikkumiskykyisiä. Naaras voi saada kesän aikana kaksi, ehkä jopa kolme poikuetta. Jäniksen poikueita syntyy huhtikuusta elo-syyskuulle. Synnyttyään jokainen poikue on aluksi yhtenä ryhmänä, mutta myöhemmin poikue hajaantuu ja jokainen poikanen viettää päivänsä yksin omassa turvapaikassaan. Yksin metsästä tavattu poikanen ei siis ole hylätty, vaan emo saapuu illan tullen imettämään poikasiaan.

Metsäjänistä ravintonaan käyttävät ihmisen lisäksi lähes kaikki metsiemme petoeläimet ja suurimmat linnut kuten kotka, kanahaukka ja huuhkaja. Metsäjäniksen ainoita puolustautumiskeinoja ovat pakeminen ja piiloutuminen.

Metsäjänis lyhyesti

Koko:	paino n. 2,8 kg (vaihteluväli 2-5,8 kg), pituus 50-60 cm, häntä 5-9 cm
Tuntomerkit:	kesällä selkä tumman harmaaruskea, vatsa valkea tai vaalean harmaa, talvella kokonaan valkea, paitsi mustat korvankärjet
Elinikä:	tarhaolosuhteissa jopa 13 vuotta
Viholliset:	kettu, kanahaukka, maakotka, huuhkaja, ihminen
Lisääntyminen:	2-8 poikasta 1-3 kertaa vuodessa
Ravinto:	talvella puiden kuori ja versot, varvut, kuloheinä; kesällä ruohokasvit, heinät, kortteet ja pensaat

Hirvi (*Alces alces*)

Hirvi on yleinen suurimmassa osassa Suomea, nykyisin niitä kaadetaan noin 40 000 – 50 000 yksilöä vuodessa. Vuosisadan alkupuolella hirvi oli kuitenkin sukupuuton partaalla johtuen pulavuosien voimakkaasta metsästyksestä. Hirvi jouduttiinkin rauhoittamaan vuonna 1923 hirvikannan romahdettua vain muutaman sadan yksilön vahvuiseksi. Ihmisen lisäksi hirven ainoa luonnollinen vihollinen on susi. Susikanta on nykyisin kuitenkin niin alhainen, ettei sillä ole juurikaan merkitystä hirvien lukumäärään.

Hirvi on kookkain kaikista maapallon hirvieläimistä ja Pohjolan suurin maaeläin. Ison sonnin säkäkorkeus voi olla yli kaksi metriä. Syksyllä uroksen paino voi olla jopa reilusti yli kolmesataa kiloa.

Hirvi on riippuvainen pohjoisesta havumetsästä ja varsinkin seuduista, joilla kasvaa runsaasti lehtipuita ja pensaita, varpuja sekä suurikokoisia ruohokasveja. Hirvi viihtyy myös niin kosteikoissa kuin tunturien koivuvyöhykkeessäkin. Se käyttää hyväkseen myös viljelyksiä ja hakkuuaukkoja. Hirvi onkin hyvin sopeutumiskykyinen eläin.

Aktiivisimmillaan hirvi on ilta- ja aamuhämärissä, liikkeellä se voi kuitenkin olla mihin vuorokauden aikaan hyvänsä. Hirven vuorokausirytmiiin voi kuulua jopa kymmenkunta ruokailu- ja lepovaihetta. Kesällä hirvi liikkuu yli puolet vuorokaudesta, talvella se taas lepää yli puolet vuorokaudesta.

Hirvi lyhyesti

Koko:	paino 240-600 kg (sonni), 240-450 kg (lehmä), pituus, 2-3 m, säkäkorkeus 1,5-2,3 m
Tuntomerkit:	suuri, etukorkea hirvieläin, tumma yleisväri, raajat vaaleat, leukaparta, sonnilla sarvet
Elinikä:	17-18 vuotta, luonnossa harvoin yli 10 vuotta
Viholliset:	susi, karhu, ahma, ihminen
Lisääntyminen:	1-2 vasaa touko-kesäkuussa
Ravinto:	talvella haavan kuori ja versot, lehtipuiden ja männyn versot; syksyllä ja keväällä varvut; kesällä lehdet, ruoho, vilja, juurakot

Kesä on hirvelle lepoaikaa, mutta myös tankkausvaihe talven varalle. Rasvan lisäksi hirvi kerää joitakin hivenaineita, joita ei ole talven puisevassa ravinnossa. Hirven pääravinnon muodostavatkin pensaat ja puut. Männynversot ja varsinkin rauduskoivu ovat sen perusravintoa, suosituimpia taas ovat pihlaja ja haapa. Varpukasveista puolukka, mustikka ja kanerva kuuluvat ruokalistalle. Talvella hirvi syö päivässä 10-20 kg, keskitalvella vähemmän, mutta kesällä jopa 50 kg päivässä.

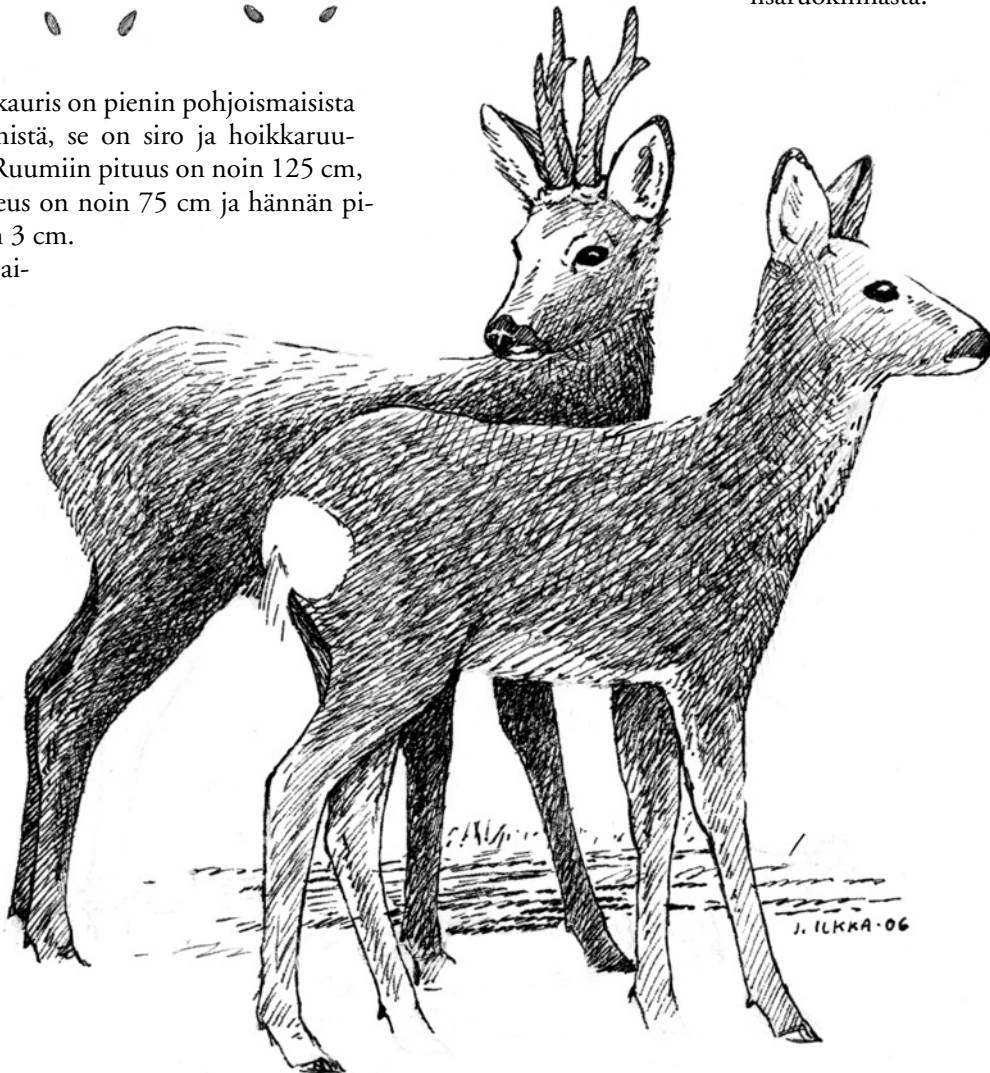
Metsäkauris (*Capreolus capreolus*)

Metsäkauris (*Capreolus capreolus*) on eteläinen hirvieläin, joka on levinnyt Suomeen vasta viimeisten sadan vuoden aikana. Metsäkauriita on tullut kahta tietä: Perämeren ympäri Ruotsista ja Karjalan kannaksen kautta Venäjältä. Karjalan kannaksen kautta tapahtunut muutto on ollut kuitenkin vain muutamia yksilöitä. Tornion ja Oulun seudulle on tullut Ruotsista muutaman kymmenen yksilön kanta. Joitakin yksilöitä on myös siirtoistutettu Ahvenanmaalle, Hämeeseen ja Uudellemaalle. Metsäkauris on ainakin Ahvenanmaalla varsin yleinen eläin. Rokuan alueella on myös jonkinlainen metsäkauriskanta, jonka läsnäolon huomaa helpoiten hiekkaan jääneistä siroista sorkanjäljistä.

Metsäkauris on pienin pohjoismaisista hirvieläimistä, se on siro ja hoikka ruumiinen. Ruumiin pituus on noin 125 cm, säkäkorkeus on noin 75 cm ja hännän pituus noin 3 cm.

Kauris painaa noin 20-35 kg.

Metsäkauris lyhyesti

Koko:	paino 15-25 kg, pituus 95-135 cm, säkäkorkeus 65-85 cm, häntä 2-4 cm
Tuntomerkit:	pieni, siro hirvieläin, valkoinen peräpeili, häntä turkin peitossa
Elinikä:	20 vuotta tarhaoloissa, luonnossa harvoin yli 10 vuotta
Lisääntyminen:	1-2 vasaa touko-kesäkuussa
Viholliset:	kettu, ilves, susi, ihminen
Ravinto:	viljat, ruoho, männyn ja kuusen versot, pensaiden lehdet ja versot, kanerva

Urokset painavat noin 1-2 kg enemmän kuin naaraat. Huhti-toukokuussa kasvaa punertava kesäkarva, joka on ohut ja sileä. Kesäkarvan vaihtuessa talvikarvaksi syys-lokakuussa eläimet muuttuvat asteittain harmaanruskeiksi.

Metsäkauriin elinympäristöä ovat viljelykset, niiden reunusten tiheät lehti- ja sekametsät sekä rehevät puro- ja jokilaaksot. Talvisin lajin hyvinvointi on riippuvainen lisäruokinnasta.

Tarinoita

Satuja ja tarinoita voitte kertoilla vaikkapa laavulla istuskellessanne ja eväitä syödessänne. Tarinat edustavat vanhaa suomalaista kertomusperinnettä, niitä on entisaikoina kerrottu iltaisin, kun ei ollut muuta ajanvietettä.

Metsän väki

Metsät ovat tiheästi kansoitettuja alueita. Metsän väestä on myös paljon havaintoja. Ikimetsät, joiden hämärään ihmisjalka ei useinkaan astu, ovat metsän väen ominta valtakuntaa.

Sankan kuusikon keskellä kohoaa metsän kuninkaan, Tapion komea hirsilinna. Linnan jykeviä seiniä ei erota ympäröivistä puunrungoista, ellei vahingossa satu tulemaan linnan kullalla ja hopealla koristellulle pääportille.

Linnan lähistöllä metsän väki liikkuu askareissaan. Metsän väen tehtävänä on suojella ja hoitaa metsän eläimiä ja puita. Nykyaikainen, tehokkuuteen pyrkivä metsätalous haittaa tätä perinteistä metsänhoitoa, sillä suuret hakkuut karkottavat eläimet, eivätkä puiden koloihin pesivät eläimet enää löydä itselleen kotia, kun vanhat rungot on kaadettu.

Metsissä elää myös pikkuväkeä, keijuja ja menninkäisiä. Keijuja näet varmimmin aamukasteen aikaan metsäniityllä tai sananjalkaviidakossa. Menninkäishavainnot taas on kirjattu erittäin vähän, sillä menninkäiset liikkuvat vain öisin, jolloin pimeys peittää ne ihmissilmiltä. Menninkäisten asumukset ovat useimmiten puitten juurakoissa tai suurissa kannoissa. Joskus ne saattavat myös muuttaa hylättyyn tikankoloon tai pöllön pesään, hyvinkin korkealle maanpinnan yläpuolelle.

Metsän väen asuinpaikat löytää helposti: kun kolme puuta kasvaa suorassa linjassa, tasaisin välein, asuu kolmannen puun alla haltija. Puihin pitää aina suhtautua kunnioittavasti, ja erityistä arvontantoa tulee osoittaa haltijapuille. Niitä ei esimerkiksi saisi milloinkaan kaataa.

Metsän kuningas, Tapio

Kaukaa katsottuna metsän mahtava kuningas Tapio näyttää aivan tavalliselta vanhalta ukolta, joka harmaassa päällystakissaan ja lierihatussa on lähtenyt virkistävälle metsäkävelylle. Mutta kun kuljet lähemmäksi, ukko alkaakin äkkiä kasvaa, ja vierelle päästyäsi pää hipoo jo korkeimpien honkien latvuksia. Kun taas astut kauemmaksi, harmaa hahmo kutistuu pienen ihmisen kokoiseksi, joskus jopa matalaksi kuin ruohonkorsi.

Metsän kuningas kulkee kesät, talvet naavaturkissa ja lierihatussa, joka on joskus punottu havuista, joskus taas harmaasta naavasta huovutettu. Jos vaatteiden helmoissa ja reunuksissa hohtavat komeat, kultaiset koristeet, Tapio on erityisen hyvällä tuulella. Silloin metsän herran ruskeissa silmissä on lempeä katse ja ääni on pehmeä kuin naisella. Tällöin on odotettavissa hyvää metsästys- ja marjastusonnea. Jos taas Tapion ilme on vihainen, katse karsas ja turkin liepeet koristelemattomat, on viisainta palata kotiin, sillä silloin ei metsän antimia heru ja tapaturmakin saattaa olla mahdollinen.

Tapio huolehtii eläimistä, linnuista ja metsän kasvusta. Metsän eläimet kunnioittavat kuningastaan, ja hän valvoo niiden hyvinvointia. Metsästäjän on oltava varma taidoistaan ennen kuin astuu Tapion maille hänen karjaansa verottamaan, sillä taitamatonta ampujaa odottaa varma rangaistus.

Tahtoisitko tavata Tapion?

Voit ensin kokeilla yksinkertaisinta tapaa. Mene muurahaispesälle ja laita siihen hopeaesine, lorauta päälle tilkka kirkasta viinaa, tee sormeesi haava ja tiputa pesään hieman verta. Tapio tulee kysymään, mitä oikein haluat.

Tämä ei kuitenkaan ole täysin varma keino päästä Tapion juttusille. Varmemmin pääset Tapion kanssa tekemisiin, kun menet metsään juhannuksen tai jonkin muun juhlapäivän vastaisena yönä. Metsään mentyäsi etsi ensin Tapion puu. Puulajilla ei ole niin väliä, kunhan rungossa on koro, parantumaton kuorihaava, joka on syntynyt esimerkiksi metsäpalon seurauksena. Jos et kuitenkaan löydä tällaista puuta, etsi Tapion istuinkivet, kolme lähekkäin olevaa, mukavan tasaista, istuimiksi sopivaa kiveä.

Odota kunnes kello lähestyy keskiyötä ja sytytä siten puun juurelle tai istuinkivien keskelle pieni nuotio. Kun aurinko sitten alkaa yletä taivaankannella, tulee Tapio nuotiollesi. Älä tervehdi! Älä sano sanaakaan! Jos edes aukaiset suusi, Tapio katoaa, ja kaikki näkemäsi vaiva on ollut turhaa. Odota kärsivällisesti, kunnes Tapio aloittaa keskustelun. Vasta silloin sinulla on lupa puhua ja pyytää apua tai palvelusta.

Mielikki, metsän valtiatar

Tapiolan emäntänä häirii Mielikki. Metsän emäntä on tarkka ja taloudellinen. Saita hän ei missään tapauksessa ole, vaan avaa mielellään avaran aittansa ovet pyytäjälle. Mutta hän tietää koko ajan karjansa tarkan määrän, varastojensa sisällön ja sienten ja marjojen vuotuisen sadon.

Mielikki näyttäytyy ihmiselle harvoin, ja silloin kun hän sen tekee, hän usein huvikseen vetäisee ylleen Tapion harmaan naavaturkin ja –hatun. Katsojan silmissä kuusikossa käyskentelee höperö vanha ukko, joka itsekseen supatellen laskee mättäitten marjoja. Ihminen ei voi tietää, että metsän ylväs emäntä siinä arvioi tulevaa mustikkasatoa.

Mielikki on taitava parantaja. Hän hoitaa ansoihin jääneet käpälät ja tassut, pesästä pudonneet linnunpoikaset ja metsokukkojen taisteluhaavat. Metsän parantavat kasvit emäntä kerää huolellisesti talteen apteekkiinsa, ja niinpä hänellä on sopivia rohtoja myös ihmisten vaivoihin, jos joku vain keksii käydä pyytämässä. Mielikin käyttämiä kasveja ovat mm. kanerva ja kataja.

Pienriistan pyytäjän, sienestäjän ja marjastajan kannattaa olla metsän emännän mieleen ja lausua metsään mennessään:

*”Siniviitta, viidan ukko,
mieluinainen metsän emäntä!
Anna tie, avaa portti
minun metsällä käydessäni.”*

Hiiden väki

Metsässä asustaa myöskin pahansuopaa väkeä, joka tekee metsästä toisinaan vaarallisen paikan olla. Tällaista väkeä on hiisi ilkeine joukkoineen. Kun metsässä kulkiessasi huomaat aluskasvillisuuden ja puuston muuttuvan tavallista synkemmäksi tiedät, että olet lähestymässä Hiitolaa, Hiiden asuinpaikkaa. Käänny tällöin välittömästi kannoillasi ja palaa takaisin samaa reittiä, jota olet tullutkin, sillä vain harva hiiden valtakuntaan eksyneistä on palannut. Jos kuitenkin jatkat matkaasi

suoraan Hiiden valtakuntaan, olet suuressa vaarassa joutua Hiiden orjaksi.

Hiitolassa kaikki pukeutuvat naavasta ja turpeesta karstattuihin kaapuihin ja eläinten nahkoihin. Näitä vaatteita ei kukaan hiiden väestä viitsi korjata, vaan rääsyt saavat roikkua, kunnes putoavat kauhtuneina turve- ja karvatuppoina maahan.

Rähjäisin kaikista on Hiisi itse. Leveiltä, luisevilta olkapäiltä roikkuvat viitanriekaleet pysyvät kasassa parilla luuneulalla, karvainen vatsa pullottaa paljaana hyytävässä kylmyydessä ja jalkoihin kietaistut täiset taljankappaleet repsottavat. Hiiden paras tuntomerkki ovat kuitenkin sen silmät. Hiiden silmissä risteilee tummanpunainen verisuonten verkko, eikä sillä ole lainkaan silmäluomia.

Katseleppa ympärillesi, näetkö Hiiden pudonneita rääsyjä, jos näet saattaa Hiisi olla lähempänä kuin arvaatkaan, se saattaa toisinaan näet ottaa ihmisen hahmon.

Maahiset

Maahiset muistuttavat erehdyttävästi ihmistä, niin ulkomuodoltaan kuin elintavoiltaan. Ne asuvat perhekunnittain, viljelevät maata ja kasvattavat karjaa – aivan kuin ihmiset. Ne syövät samanlaista ruokaa kuin me, tekevät työtä, pitävät juhlia, synnyttävät ja kasvattavat lapsia, kuolevat. Maahisten elinikäkin on suunnilleen sama kuin ihmisillä. Ihmisistä maan väen erottaa niiden ulkomuoto. Iho on tummempi, hiukset ja parta ovat pitkät ja ne ovat lyhyempiä kuin suurin osa ihmisistä.

Maan väki on hyödyksi varsinkin maanviljelijöille. Pellot pysyvät kunnossa, ja jos viljelijä pitää väestä hyvää huolta ja on kohtelias, hän saa palkkiokseen hyvän sadon. Maahiset huolehtivat myös ihmisasumuksista ja asettuvat usein talon haltijoiksi. Talonhaltijamaahisten tyytyväisenä pitäminen onkin asia, jonka nykyihmiset liian usein laiminlyövät.

Herättäjät

Metsänhaltia ei tavallisesti ole paha, vaan usein se auttaa ihmisiä. Vanha mies oli usein yksin polttamassa tervahautaa Saarisen ja Salmisen välisellä kankaalla. Kun hän sitten aina joskus raskaasta työstä väsyneenä sattui nukahtamaan, niin tuli hänen luokseen monta kertaa herättäjä. Ukko aina sanoikin: - Ei miilu hukkaan pääse palamaan eikä terva jää laskematta, kyllä mulla herättäjä on. Jos nukkuessa miilu alkaa liekillä palamaan, on kuin joku huutaisi nimeltä korvaan.

Ukko oli mitä ilmeisimmin ollut antelias metsän väkeä kohtaan ja nämä sitten kiittivät vartioimalla miehen puolesta tämän nukahdettua. Muista siis si-

näkin olla kohtelias metsää ja sen väkeä kohtaan, niin sinullakin on silloin auttajia metsässä.

Ukon tervahaudan jäännökset ovat muuten vieläkin näkyvillä kohtalaisen lähellä Saarisen laavua, keskellä kahden järven välistä kannasta.

Nouse ylös, että vanhus pääsee maate!

Mies oli kerran keväällä Rokuan vaaroilla paikassa, jossa metsot pitävät soidintaan. Paikka on kuuluisa siitä, että siellä on paljon metsoja. Ilma oli kuitenkin niin kylmä, etteivät metsotkaan laulaneet, joten mies teki maassa olevista puista tulen suuren ikivanhan hongan juureen. Siinä hän päätti nukkua koko yön ja oikaisi itsensä karsituista kuusista tehdylle makuusijalle. Savu kohosi tyynessä ilmassa suoraan taivaalle, ja kun tuli lämmintä, vaipui mies pian valkean loisteessa uneen.

Kun hän jo nukkui sikeimmillään, kuuli hän viereltään sanottavan: - Nouse ylös, että vanhus pääsee maate. Mies ei tuosta välittänyt, vaan nukkui uudelleen. Mutta pian hän tunsu pienen töytäisyn ja käsky uudistui entistä kovemmalla äänellä: - Nouse ylös, että vanhus pääsee maate! Mies ihmetteli ja kummeksui ääntä, mutta kun mitään ei tapahtunut, ei hän välittänyt asiasta sen enempiä ja jatkoi taas untaan. Mutta sitten hän jälleen kerran kuuli ärjäisyn: - Nouse ylös, että vanhus pääsee maate! Ja samalla miestä tempaistiin niin tulisesti, että hänen oli pakko totella. Ja juuri, kun mies oli siirtynyt vähän syrjään, kaatui honka ryskyen ja rutisten hänen makuusijalleen. Metsänhaltia oli pelastanut miehen varmalta kuolemalta.

Kaatuneita ikihonkia näet varsinkin kansallispuiston alueella. Lieneekö jonkin niistä alla ollut miehen makuupaikka? Ja missä päin kierrellee tuo metsänhaltia, joka pelasti miehen hengen?

Kettu ja kalastaja

Kettu repolainen kierteli jälleen tavallisilla reissuillaan. Sattuipa silloin kohtaamaan kalamiehen, jolla oli erinomainen saalis reessään.

”Mitenkähän sain tuon ukon kalat”, puheli kettu itseksensä vesissä suin, riensi vähän matkaa ukon edelle ja heittäytyi tielle, tekeytyi muka kuolleeksi. Ukko ajoi hevosellaan tietä pitkin ja huomasi kuolleen ketun tiellä, korjasi eläimen siitä kauniin nahan vuoksi rekeensä ja jatkoi tyytyväisenä matkaansa.

Salaa kaikessa hiljaisuudessa alkoi Repolainen silloin heitellä kaloja reestä tielle, viimein pudottautui itsekin alas ja keräili viskomansa kalat kokoon. Kaloista kasvoi pian melkoinen kasa, ja kettu kätki sen lumihankeen. Siinä lunta parhaillaan kaivaessaan ilmestyi susi äkkipäätä paikalle ja kysyi:

”Jumalan rauhaa, lanko, miten sinä olet noin paljon kaloja saanut?”

”Ongella”, vastasi kettu.

Kun susi sen kuuli, teki senkin jo mieli ongelle onneansa koettamaan ja kyseli ketulta neuvoja. Kettu neuvoi kernaasti ja sanoi:

”Jotta onnistuisit parhaiten, sinun pitää lähteä pyyntiretkellesi jonakin selkeänä iltana, kun taivaalla näkyy kiiltäviä pilkkuja. Mene silloin avannolle ja pistä häntäsi veteen, niin johan tarttuu joka karvan nenään kala, mutta varo, ettet nosta häntääsi avannosta ennen kuin tunnet kalojen nykivän. Muuten voivat kalat säikkyä tiehensä etkä saa minkäänmoista saalista!”

Susi painoi kalaneuvon tarkoin mieleensä ja eräänä selkeänä iltana, kun taivaalla kiilui tuhansia pilkkuja, istui susi avannon reunalla häntä vedessä. Tovin siinä kökötettyään hyisessä kylmyydessä se tunsu nipistyksiä hännässään, ja ajatteli:

”Nyt alkavat kalat tarttua, odotanpa vielä hetken aivan hissukseen.”

Kun susi siinä istui ja odotti, jäytyi häntä ihan kiinni eikä susi pystynyt enää liikahtamaan paikaltaan, vielä aamullakin se istui yhä avannon reunalla. Kettu, joka oli turvallisen matkan päästä käynyt kurkkimassa sutta, juoksi hukkaparan nähtyään heti talolle, kiipesi katolle ja pilkisti savupiipusta tupaan. Näki silloin emännän kirnuavan voita tuvassa. Kettu huusi emännälle:

”Susi istuu jäällä häntä avannossa ja pilaa veden!” Emäntä siitä kimpaantui ja lähti kiireen vilkkaa juoksemaan jäälle. Avannolle kun pääsi, alkoi kepakolla paukuttaa jäätynyttä hukkaparkaa päähän. Viimein susi sai rajulla nykäyksellä häntänsä irti ja lähti luimaan metsään. Emännän poissa ollessa oli repo pujahtanut tupaan, ahminut voin kirjasta ja kaatanut maidon päälleen, sitten juossut kiireimmän kautta metsään. Täällä tapasi vanhan toverinsa, suden, joka pahaa aavistamatta valitti ketulle onnettomuuttaan.

”Vielä paremmin minulle kävi”, vastasi kettu, ”kuten näet, pieksivät ne minut niin sohjoksi, että aivoni päästä pursuavat. En tahdo millään jaksaa kulkea, etkö sinä, vanha ystävä ja kumppani, tahtoisit kantaa minua poloista vähän matkaa?”

Kun susi näki ketun pään ja kaulan olevan valkoisena, uskoi jo ketun jaarituksiin ja nappasi muka kipeän repoparan säälistä selkäänsä. Kappaleen matkaa kulluttuaan alkoi kettu laulaa hoilottaa:

”Sairas tervettä kantaa, sairaus tervettä kantaa, voimaton väkevämpää.”

”Mitä siellä laulaa luritat, kysyi susi kiukuissaan.”

”Olen niin päästä pyörälläni, etten tiedä, mitä loulankaan”, vastasi kettu.

Toistamiseen kettu teki vielä saman virheen ja taas anoi sudelta anteeksi, vaan sitten huomasi niityllä heinäsuovan ja ehdotti, että menisivät sinne levähtämään, sillä se tunsu muka loppunsa lähestyvän. Susi

teki ketulle mieliksi ja laski sen suovan viereen, vaan itse kiipti päälle. Kun susi väsyneenä pitkästä vaeluksesta nukahti pehmeälle vuoteelleen, sytytti kettu heinät tuleen ja hiipi itse pois.

Suden herätessä oli suova jo ilmiliekkeissä, kuin ihmeen kautta sen onnistui kuitenkin päästä hengissä hädästä, vaikka sen turkki kärventyi kokolailla pahoin. Julmistuneena hautoi susi kosta kettu-ketaleelle, mutta ei onnistunut yrityksissään, koska kettu oli tarkka ja varuillaan. Eräänä kauniina päivänä kumppanukset kuitenkin törmäsivät toisiinsa sattumalta. Susi oli vähää ennen tappanut hevosen ja oli parhaillaan aterialla ketun ilmestyessä paikalle. Paistinhajuhan oli repolaisen sinne houkutelut. Kun sitten pöllähti paikalle kysyi äkkiseltään sudelta:

”Kas, sinä vanha toverini, mistä olet moisen saaliin saanut? Kerro minulle!”

”Aivan yksinkertaisella tavalla minä tämän sain”, vastasi susi, ”Kipusin honkaan, ja kun hepo lähestyi puuta, hyökkäsin sen kimppuun yllättäen puusta ja

pureduin häntään kiinni, siinä siten riipuin ja roikuin, kunnes hevonen viimein tuupertui.”

Nälkä pakotti ketun seuraamaan suden neuvoa. Se istahti puunoksalle ja heittäytyi siitä ohi kulkevan hevosen päälle ja jäi sen häntään riippumaan. Sellaisen ratsastajan saatuaan, lähti hevonen täyttä karkua nelistämään laahaten kettua perässään. Pensaikosta katseli jänis sitä kyytiä ja kysyi ihmeissään runnellulta reporaukalta:

”Mikko, Mikko, mihin sinua viedään?”

Vaikeroivalla äänellä kettu vastasi:

”Jumala yksin tietää, Jussi-kulta, mihin Mikkoa viedään, kaulako katkeaa vai hammasko halkeaa!”

Jänis kun kuuli, että kavala kettukin oli tullut keran petetyksi ja nyt nautti hyvin ansaittua palkkaa konnankoukuistaan, remahti nauruun. Se nauroi ja nauroi ja hekotti niin, että huulet repesivät. Siksi jänis on vielä tänäkin päivänä ristihuuli.

Tehtäviä ja leikkejä

Tehtäväosiossa on erilaisia tehtäviä, joiden avulla joko perehdytään luontoon tai sitten vain viihdytään luonnossa. Tehtävillä ei ole ikärajaa. Aikuisetkin voivat innostua kokeilemaan hieman lapsellisiltakin tuntuvia tehtäviä, mikäli opas vain onnistuu saamaan heidät sopivaan mielentilaan. Ohjeena olkoon, että jos tehtävä tuntuu sopivalta kyseiselle ryhmälle, niin sitä kannattaa kokeilla. Tehtävien vaikeusastetta ja sääntöjä voi ja kannattaa aina ryhmän mukaan tarkistaa. Muistathan, että oppaan panoksella ja eläytymiskyvyllä on suuri osuus retken onnistumisessa.

Tarkkailua

Liikuttaessa maastossa paikasta toiseen nuorten (tai miksei vähän vanhempienkin) retkeilijöiden kanssa voi ryhmälle antaa tehtävän, jota harjoittaa samalla, kun kävellään luonnossa. Tällöin ryhmän mielenkiinto säilyy paremmin, eikä kävelykään pääse tuntumaan kovin puuduttavalta.

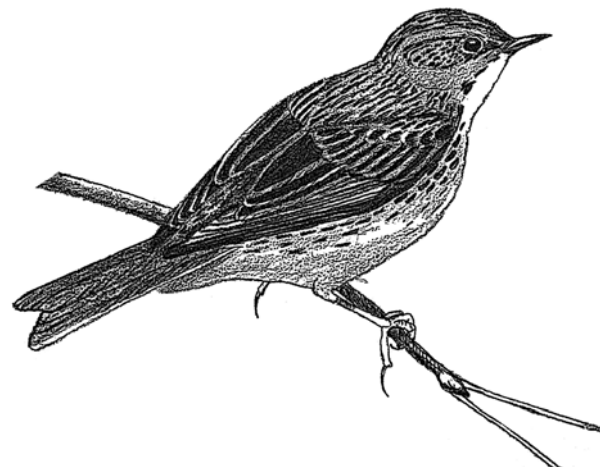
Tällainen tehtävä voisi olla esimerkiksi käveltäessä havainnoida erilaisia luonnon ilmiöitä ja lajeja. Tehtävä riippuu ryhmän koosta ja ryhmän iästä. Pienimmät retkeläiset voivat innostua etsimään vaikkapa haltian taikka tontun jälkiä. Jokin sopiva kertomus virittää retkeläiset tunnelmaan, vaikkapa kertomus metsän väestä (s.xx).

Hieman isommille sopii eri puiden tunnistaminen ja kirjaaminen, kukkivien kasvien etsintä, lintujen tunnistaminen tai jonkin kasvin, kuten lapalumijä-

kälän etsiminen matkan varrelta. Etsittävä kasvilaji riippuu siitä, millä alueella liikutaan. Saarisen ympäristössä liikuttaessa voidaan etsiä vaikka lehtipuita, kuten harmaa- tai tervaleppää ja erilaisia metsänpohjalla kasvavia sammalia, joiden tarkastelu kylläkin vaatii pyhäytymisen.

Kuunnelkaa

Matkan varrella kannattaa pysähtyä kuuntelemaan erilaisia luonnon ääniä. Ääniä voi pysähtyä kuuntelemaan paikkaan, jossa tiedetään olevan esimerkiksi lintuja, tai sitten voidaan pysähtyä muuten vaan ja kuunnella, josko jotain kuuluisi ja tällä tavoin keskittää aistit luonnon tarkkailuun.

Metsäkivirinen laulaa myös lentäessään.

Kuunneltaessa voi myös tehdä erilaisia tehtäviä. Yksi tällainen on *äänikartta*. Jokainen kuuntelija tekee oman äänikartan piirtämällä paperiin neliön ja neliön keskelle rastin. Tämän jälkeen kuuntelijat menevät sitten paikkoihin, joista ei näe muita osallistujia. Kuuntelupaikka on paperilla oleva rasti ja paperin neliö on se alue, jonka sisältä kuuluvia ääniä ajatellaan kuunneltavan. Kun jotakin kuuluu kuuntelija piirtää *kuuvan* äänestä siihen kohtaan neliötä, mistä se kuuluu. Kohtaan voidaan myös kirjoittaa, mikä ääni se oli. Tietyn ajan jälkeen äänikarttoja verrataan pareittain ja mietitään mitä ääniä on kuultu, ja mistä ne johtuivat.

Taideteos

Tähän toimintaan tarvitsette vähintään neljä ihmistä ja henkilön, joka ohjaa ryhmien toimintaa. Vähemmälläkin henkilömäärällä tulee toimeen, mutta mitä enempi sitä parempi. Jokainen osallistuja etsii lähiympäristöstä jonkin metsäntuotteen, esimerkiksi kävyn, oksan, kiven, kourallisen hiekkaa, palasen sammalta, linnun sulan, mutaa tai ihan mitä vain. Muistaen kuitenkin, ettei alueen herkkää luontoa saa vahingoittaa.

Ohjaaja ei kerro muille, mitä näillä metsästä haetuilla esineillä sittemmin tehdään. Osallistujien palattua he panevat hakemansa tuotteet yhteen muodostaen niistä yhdessä ”taideteoksen”. Ohjaaja voi antaa myöskin neuvoja siitä, mitä ”taideteoksen” tulisi esittää. Esim. muodostakaa tuomistanne luonnonesineistä teos, joka kuvaa ammattianne, harrastustanne, työpaikkaanne, tätä päivää, jne....

Kertomus

Katsokaa luontorastitaulussa olevaa eläinaiheista kuvaa ja keksikää aiheesta kertomus, mitä siinä on tapahtunut ja mitä on tapahtumaisillaan. Voitte jakaa kertomuksen teon osiin siten, että jokainen keksii jostakin taulun kohteesta pari lausetta, jotka lopuksi yhdistetään muiden keksimiin lauseisiin ja koetetaan niitä yhdistelemällä saada aikaan satu.

Tunnistaminen

Muodostakaa pieniä ryhmiä, joissa jokainen tuntee toisensa. Tämän jälkeen jokainen ryhmän jäsen etsii metsästä irtonaisen luonnonesineen jokaista ryhmäläistä kohden, kerättyjen luonnonesineiden tulee jollain tavoin kuvata niitä henkilöitä, keitä ne esittävät. Tämän jälkeen esineet esitellään ryhmissä ja kerrotaan, ketä ne kuvaavat ja miksi.

Mikä eläin?

Jokainen vuorollaan tai yksi henkilö kerrallaan esittää jotain eläintä ilman sanoja (elein, ilmein, liikkein,

syömällä kyseisen eläimen ravintoa jne.) ja muitten tulee arvata, mikä eläin on kyseessä. Eläimen esittäjä voi ottaa vinkkejä vaikkapa ylläolevista eläinten kuvauksista. Myöskin arvaajat voivat hakea apua eläinten kuvauksista, joskaan kuvauksissa ei ole läheskään kaikkia näitä eläimiä.

Esitettävä eläin voidaan joko arpoa tai esittäjä voi sen itse valita. Se joka ensiksi arvaa esitettävän eläimen saa valita seuraavan esittäjän tai esittää itse.

Eläimen voi valita vaikkapa seuraavasta listasta tai sitten keksiä jonkun aivan muun.

Ampiainen

Hauki

Hirvi

Hyttynen

Karhu

Kettu

Kyy

Käpytikka

Kärppä

Metsäjänis

Orava

Siili

Sinisiipi (perhonen)

Sinisorsa

Susi

Tukkimiehentäi

Eläinten nimet

Jokainen ryhmästä sanoo vuorollaan eläimen tai kasvin nimen aakkosjärjestyksessä. Erityismaininnan saa jos eliö on suomalainen ja loistavana suorituksena pidetään, jos eliön voi tavata Rokuan alueelta.

Tunnista jäljet

Tämä tehtävä toimii parhaiten talviaikaan, jolloin eläinten jäljet ovat selvästi hangessa nähtävissä. Etsi laavun ympäristöstä mahdollisimman monen eläimen jäljet ja yritä tunnistaa oheisten jälkikuvioiden avulla, mistä eläimestä on kyse. Tai sitten voitte tarkkailla jälkiä lähtiessänne kulkemaan laavulta pois päin.

Kun löydätte jonkin eläimen jäljet, voitte myöskin lähteä seuraamaan niitä. Jälkien seuraaminen on hauskaa ja opettaa paljon eläinten käyttäytymisestä. Jälkiä seurattuanne saatatte löytää vaikkapa tuon eläimen karvoja taikka jätöksiä.

Eläinten jäljet

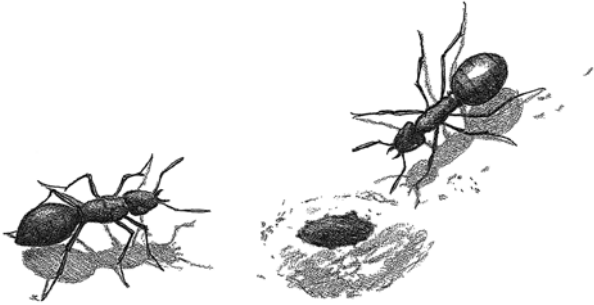
Tähän leikkiin tarvitsette mielellään ainakin neljä osallistujaa. Osallistujat lähetetään lähialueelle etsimään eläinten jälkiä. Jäljen löytänyt tulee tekemään leikin ohjaajalle ilmoituksen löytämästään jäljestä. Joka ensimmäisenä tekee ilmoituksen ja myös tietää, minkä eläimen jälki on kyseessä, voittaa leikin,

Pikkueläimet

Etsikää sovittun ajan kuluessa mahdollisimman monta selkärangatonta. Yleensä saalis on laihanlainen. Siitä voi päätellä, miten hankalaa hyönteisillä elävien, kuten hippiäisen tai päästäisen on selvitä. Luonnonsuojelualueella ei eläimiä saa kerätä talteen, vaan ne täytyy vain tunnistaa ryhmälleen ja laskea vahingoittumattomina menemään.

Luonnonesineiden kerääminen

Tähän leikkiin tarvitsette mielellään vähintään viisi osallistujaa ja paperilappuja. Leikin ohjaaja antaa jokaiselle osallistujalle paperilapun ja lähettää heidät maastoon etsimään lapussa mainittuja luonnon esineitä. Määräykset ovat esimerkiksi seuraavanlaisia:

- 1) jotakin ihmiselle hyödyllistä
- 2) jotakin eläimelle hyödyllistä
- 3) sytykkeitä
- 4) jotakin punaista
- 5) jotakin pyöreätä
- 6) rakennusaineita
- 7) jotakin epätavallista
- 8) jotakin kaunista
- 9) sateenkaaren värit jne.

Osallistujille annetaan määräaika esim. 15 min. ja sen jälkeen kukin tuo kokoelmansa johtajalle. Tämän jälkeen yhteisesti arvostellaan kokoelmat ja parhaan kokoelman kerännyt voittaa. Muistatthän, ettei luontoa saa kuluttaa liikaa, vaan otatte mieluummin irtonaisia luonnonesineitä ja marjoja yms.

Käpyjen keruu

Osallistajat seisovat lähtöviivalla joko ryhmissä tai yksitellen. Ohjaaja ilmoittaa määräajan, jonka kuluessa he saavat käydä etsimässä käpyjä. Joka määrääjässä kantaa suurimman keon käpyjä omalle lähtöpaikalleen on voittaja. Voidaan leikkiä myös siten, että kävyt on asetettava peräkkäin pitkään jonoon, ja kilpailla kuka saa pisimmän jonon.

Kasvien tunnistus

Osallistujille annetaan määräaika, jonka aikana heidän on tunnistettava mahdollisimman monta alueella esiintyvää kasvilajia. Eniten kasveja tunnistanut on voittaja. Kasveja ei saa irrottaa niiden kasvupaikoilta.

Karttaluonnos

Tarvittavat välineet: kynä, paperia ja jokin pikkuesine kullekin osanottajalle. Kukin osanottaja piilottaa maastoon jonkin esineen (esim. kompassin puuhun) ja piirtää luonnoksen kokoontumis- ja piilopaikan välisestä tiestä. Luonnos voi olla aivan yksinkertainen, mutta mittasuhteen ja ilmansuuntien on oltava oikeat. Luonnokset sekoitetaan, ja kukin osanottaja ottaa yhden luonnoksen (jos joku ottaa omansa, on hänen vaihdettava se) ja koettaa sen avulla hakea piilotetun esineen.

Leikkiminen edellyttää sitä, että kaikki osaavat jollakin lailla piirtää karttaluonnoksen ja lukea sitä. Voidaan myös tehdä siten, että johtaja piirtää useita karttaluonnoksia ja esineet haetaan niiden perusteella.

Havaintojen teko

Tämä tehtävä soveltuu hyvin kävelyretkellä suoritettavaksi. Ennen retkelle lähtöä ohjaaja ilmoittaa, mitä luonnosta löytyviä esineitä pitäisi havaita. Hän määrittää eri esineille erilaiset pistearvot sen mukaan, miten vaikeasti ne ovat havaittavissa, esim. seuraavasti:

- 5 pikkueläintä = 2 pistettä
- höyhen = 2 pistettä
- 5 kukkaa = 1 piste
- syötävä sieni = 1 piste
- eläinten jalanjäljet = 3 pistettä jne.

Havainnot ilmoitetaan retken johtajalle sitä mukaa kuin ne tehdään, ja hän pitää niistä pisteluetteloa. Eniten pisteitä saanut on voittaja. Toisten viitteiden mukaan tehtyjä havaintoja ei oteta huomioon. Leikki pitää mielenkiinnon vireillä paremmin, jos tehtävät annetaan retken aikana yksi kerrallaan.

Avojaloin

Ottakaa kengät pois jalasta, kun liikutte alueella. Avojaloin kävellessä saatte paremman tuntuman maahan ja sen erilaisiin muotoihin. Lisäksi liikkuminen on hiljaisempaa.

Lauluja

Nuotiolaulu

*Meill`on metsässä nuotiopiiri,
missä kuusten kuiske soi.
Kipunat kohti tähtiä kiirii,
lähipuutkin punervoi.
Ja me muistain sankariaikaa
sadun tenhon tunnemme taikaa,
kun laulumme yön yli kiirii
ja kun hongat huminoidi.
Ja me muistain sankariaikaa
sadun tenhon tunnemme taikaa,
kun laulumme yön yli kiirii
ja kun hongat huminoidi.*

*Tuli leiskuen nuolevi puuta,
hämy verhoo metsän, maan.
Jutut kuulemme, huudot, ei muuta,
sydän syttyy tuntemaan.
Ja me muistain sankariaikaa...
Ja me muistain sankariaikaa...*

*Ja kun himmenee hiipuva hiilos,
ja kun lankee lauha yö,
viime laulussa harras soi kiitos.
Pyhän Yrjön kutsuu työ.
Ja me muistain sankariaikaa...
Ja me muistain sankariaikaa...*

Puolalainen kansanlaulu

Lähteet

Helle, E. & Wikman, M. Lumijälkiopas – nisäkkäiden lumijälkien tunnistaminen. Gummerus Kirjapaino oy, Jyväskylä 1991.

Koivisto, I. (toim.) Suomen eläimet 1. Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös kirjapaino, Espoo 1983.

Lokki, J., Nummi, P., Neuvonen, V., Miettinen, K., & Kuosmanen, R-L. Suomen luonto – nisäkkäät. WSOY, Porvoo 1997.

Nykänen, R. Oppimaan luonnonsuojelualueille. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B:30. Vantaa, 1996.

Pulliainen, E. Suomen suurpedot. KK:n kirjapaino. Helsinki 1974

Ranta, E. & Ranta, M. Haltijoitten mailla, maahisten majoissa. WSOY, Porvoo 1996

Siivonen, L. (toim.) Suomen nisäkkäät 2. Otava, Keuruu 1972

Siivonen, L. & Sulkava S. Pohjolan nisäkkäät. Otava, Keuruu 1997.

Suomalaisia kansansatuja. Arvi A Karisto Osakeyhtiön kirjapaino, Hämeenlinna 1980

